

ПРИКЛАДНА ПСИХОЛОГІЯ. ПРОФЕСІЙНА Й ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923

DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.3/05>

Алексєєва А.В.

Університет сучасних знань

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ В КОНТЕКСТІ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Проведене емпіричне дослідження присвячене вивченню взаємозв'язку між гендерною ідентичністю особистості та особливостями її професійної успішності.

В процесі проведення дослідження було застосовано наступний комплекс психодіагностичних методик: авторська анкета «Успіх», спрямована на визначення ціннісних пріоритетів в процесі професійної самореалізації та, відповідно, ціннісних еквівалентів професійної успішності та авторська модифікація методики С. Бем «Гендерна ідентичність».

За результатами проведеного емпіричного дослідження було виявлено, що маскулітні риси позитивно співвідносяться з прагненням досліджуваних до творчої самореалізації в процесі професійного самовизначення, тоді як орієнтація на підвищення вираженості маскулітних властивостей, навпаки, може обмежувати простір творчої реалізації професійних здібностей через надмірне прагнення до логічності та структурованості професійної діяльності. В свою чергу, бажання досліджуваних підвищити вираженість своїх маскулітних якостей супроводжується вищою орієнтацією на статусне зростання в процесі професійної самореалізації.

Вираженість фемінних властивостей та орієнтація досліджуваних на посилення власних фемінних якостей взаємопов'язана з їх спрямованістю на отримання суспільного визнання своїх професійних здобутків. Поряд з цим орієнтація на підвищення ступеню вираженості фемінних властивостей негативно взаємопов'язана зі спрямованістю на кар'єрне зростання.

Рівень гендерної самооцінки позитивним чином взаємопов'язаний з орієнтацією досліджуваних на творчу самореалізацію в процесі професійної діяльності, а саме задоволеність особистості своїми маскулітними та фемінними характеристиками активізує її креативний потенціал, що сприяє реалізації її творчих задумів та ідей.

Стереотипність гендерної ідентичності позитивним чином взаємопов'язана з прагненням досліджуваних до статусного зростання, але негативно співвідноситься з творчим професійним самоздійсненням, а саме прагнення відповідати визначеним гендерним стереотипам та стандартам знижує рівень креативності досліджуваних, обмежуючи простір реалізації творчих ідей.

Отримані в результаті емпіричного дослідження дані засвідчують наявність значущих та різноаспектних взаємозв'язків між гендерною ідентичністю особистості та особливостями її професійної успішності, що може бути враховано в контексті створення дієвих стратегій, спрямованих на оптимізацію процесу професійної самореалізації особистості.

Ключові слова: визнання, гендерна ідентичність, кар'єрне зростання, професійна успішність, творча самореалізація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку психологічної науки проблематика професійної успішності особистості набуває особливої актуальності, привертаючи увагу науковців та практиків, спрямовану на створення продуктив-

них моделей підвищення професійної успішності особистості та досягнення успіху у пріоритетному напрямі професійної самореалізації.

Поліаспектність даної проблематики зумовлює значну кількість вітчизняних та закордонних

досліджень даного питання, предметом вивчення яких були різноманітні прояви успішності особистості у професійній діяльності.

Але, в той самий час, особистісні чинники професійної успішності особистості є недостатньо дослідженими, зокрема недостатньо вивченими залишаються гендерні аспекти успішності професійної самореалізації особистості. Так, переважна кількість досліджень присвячена визначенню виключно гендерних відмінностей за особливостями професійної самореалізації та професійної успішності, тоді як вплив маскулінно/фемінних складових гендерної ідентичності та гендерної самооцінки є практично недослідженим. Отже, пропонуване дослідження презентує особливості взаємозв'язку гендерної ідентичності та професійної успішності особистості.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження феномену професійної успішності охоплюють в собі різні аспекти, такі як з'ясування особистісних предиспозицій досягнення успіху в процесі професійної самореалізації, а також визначення об'єктивних та суб'єктивних вимірів успішності особистості в професійній діяльності.

Так, В. О. Толочек, розробляючи дану наукову проблематику вводить поняття ресурсів особистості, які зумовлюють її успішність в процесі професійної самореалізації [6], а у дослідженнях П. А. Тропотяги головними передумовами професійної успішності вважаються наявність інтернального локусу контролю та позитивного сприйняття особистістю свого професійного майбутнього [7]. У дослідженнях інших вчених виокремлюються такі чинники професійної успішності, як соціальність, динамічність, менеджерські здібності, а також здатність працювати у команді та відповідати сучасним вимогам до професійного рівня фахівців [11].

Безумовно важливою в контексті даного дослідження є диференціація зовнішніх та внутрішніх вимірів професійної успішності, зокрема, ціла низка вчених виокремлює у своїх дослідженнях зовнішні та внутрішні критерії професійного успіху [2; 3; 5]. Так, вчені вважають важливими ознаками професійної успішності не тільки наявність значущих соціально визнаних результатів, але й задоволеність самого фахівця процесом і результатами своєї праці та відчуття натхнення від можливості творчих пошуків й насолоди від результатів творчого самоздійснення.

Досить традиційним є трактування професійної успішності у вимірах кар'єрної компетентності, яка передбачає наявність мотивації на

підвищення професійного статусу та досягнення високих професійних позицій [1; 4], зокрема головними передумовами кар'єрного зростання вчені вважають здатність особистості проявляти гнучкість та прогностичність в процесі професійного розвитку, а також наявність відповідних ціннісних та інтелектуальних ресурсів [10], високого ступеня екстраверсії і проактивності [13].

Цікавим напрямом розробки даної тематики є дослідження гендерних чинників професійної успішності особистості, зокрема, предметом уваги науковців є гендерні особливості кар'єрного розвитку [9], а саме для жінок головними передумовами професійного успіху є здібності та наполеглива праця, тоді як для чоловіків важливу роль відіграють продуктивні професійні контакти [12]. Нетривіальним розгортанням даної тематики є вивчення впливу статевого гормону тестостерону, який за результатами дослідження підвищує кар'єрні орієнтації представників жіночої статі, що знаходять своє відображення у відповідних результатах професійної діяльності та є цілком закономірним [8].

Поряд з цим існуючі емпіричні дослідження не вичерпують всіх можливих напрямів розробки даної тематики, важливим аспектом вивчення якої є дослідження взаємозв'язку гендерної ідентичності та різних вимірів професійної успішності особистості, що зумовлює обраний напрямок емпіричного дослідження зазначеної наукової проблематики.

Метою статті є визначення взаємозв'язку між гендерною ідентичністю особистості та різними вимірами її професійної успішності.

Виклад основного матеріалу. Професійна успішність особистості може бути визначена як соціально-особистісний феномен, вимірами якого є як об'єктивні показники професійної діяльності, які є соціально зумовленими та можуть проявлятися у вигляді відповідного статусу та визнання професійних здобутків з боку певної професійної спільноти, так і суб'єктивні, індивідуальні для кожної людини ознаки професійної успішності, а саме задоволеність результатами праці й захопленість процесом творчого професійного самоздійснення.

Отже, в даному дослідженні професійна успішність буде розглядатись в контексті таких вимірів, як професійний статус, визнання професійних досягнень з боку соціуму та задоволеність особистості результатом та процесом професійної діяльності, свідченням чого може бути відчуття щастя, натхнення та творчої захопленості.

А саме, трактування професійної успішності як досягнення певного професійного статусу передбачає значну цінність для людини влади та домінування, що реалізується через прагнення до високої статусної позиції у суспільстві. Отже, у даному випадку надзвичайної цінності для людини набуває саме формальне підтвердження професійних досягнень, незалежно від змісту та ставлення до самого процесу професійної діяльності.

У випадку коли домінуючим орієнтиром для професійної діяльності є визнання професійних результатів з боку соціуму, що часто поєднується із надмірною занепокоєністю щодо збереження популярності серед соціального оточення, головною цінністю професійної самореалізації стає мотивація досягнення популярності серед певного професійного референтного кола.

І, у випадку коли пріоритетною є можливість проявити творчі здібності в процесі створення нових продуктів професійного самоздійснення, головним для людини є задоволення від самого процесу професійної діяльності. В даній ситуації головним стає орієнтація на створення чогось нового, що виходить за межі звичного та відрізняється високим ступенем оригінальності та новизни, що безумовним чином поєднується зі схильністю до ризику, бажанням діяти всупереч існуючим нормам і стандартам та високим ступенем незалежності від кінцевого результату діяльності, отже, від необхідності самого успіху.

Пріоритетним у даному дослідженні буде визначення взаємозв'язку між ціннісними орієнтаціями, які уособлюють в собі цінність для особистості того або іншого напрямку професійної самореалізації в контексті її уявлень щодо професійного успіху та складовими її гендерної ідентичності.

Зокрема, в даному дослідженні розглядаються як показники маскулінності/фемінності, так і рівень гендерної самооцінки та стереотипності гендерної ідентичності особистості, які також значущим чином взаємопов'язані з особливостями її професійної успішності.

А саме, гендерна самооцінка відображує ступінь відповідності реальних та ідеальних маскулінно/фемінних рис, тобто, високий ступінь відповідності бажаних та реальних проявів маскулінності/фемінності відповідає високій гендерній самооцінці, тоді як значна розбіжність між наявним та бажаним рівнем маскулінності/фемінності є свідченням низької гендерної самооцінки.

Стереотипність гендерної ідентичності відображує ступінь відповідності індивідуального

бажаного рівня маскулінності/фемінності ідеальним образам чоловіка та жінки, притаманним даному суспільству.

А саме, висока варіативність індивідуальних маскулінно/фемінних ідеалів по відношенню до маскулінно/фемінних стереотипів, існуючих у суспільстві засвідчує наявність низької стереотипності гендерної ідентичності. В свою чергу, висока відповідність бажаних маскулінно/фемінних рис ідеальним образам чоловіка та жінки, типовим для даного суспільства свідчить про наявність високого рівня стереотипності гендерної ідентичності.

Отже, запропоноване дослідження присвячено вивченню взаємозв'язку між гендерною ідентичністю особистості та різними проявами професійної успішності, зокрема, пріоритетною цінністю для особистості того або іншого напрямку професійної самореалізації.

Методи дослідження: для діагностики ціннісних орієнтацій, що визначають професійну самореалізацію особистості, спрямовану на досягнення того або іншого різновиду професійної успішності нами було використано авторську анкету «Успіх», яка дозволила з'ясувати ціннісні пріоритети досліджуваних. А саме, розроблена анкета дозволила визначити домінуючу спрямованість професійної діяльності особистості, яка може бути розглянутою у вигляді різних ціннісних категорій, таких як статус влада; визнання; задоволення від творчої самореалізації.

Для вивчення гендерної ідентичності було застосовано модифікований варіант тестової методики С. Бем «Гендерна ідентичність», до якого було додано відповідні елементи для оцінки бажаного рівня маскулінно/фемінних характеристик, що дало можливість визначити гендерну самооцінку особистості, що було здійснено за допомогою підрахунку семантичної відстані між бажаним та наявним рівнем вираженості маскулінно/фемінних рис досліджуваних. Також досліджуваним було запропоновано виділити маскулінно/фемінні риси, типові для ідеальних образів чоловіка та жінки, притаманних сучасному українському суспільству, що дозволило підрахувати ступінь розбіжності між індивідуальними та традиційними маскулінно/фемінними ідеалами та в результаті з'ясувати ступінь стереотипності гендерної ідентичності досліджуваних.

Вибірка дослідження складалась із 50 осіб, які отримували другу вищу освіту на базі Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України за фахом «менеджмент» та «психологія». Ста-

тистична обробка отриманих даних проводилась із застосуванням методу кореляційного аналізу.

Результати дослідження. За результатами кореляційного аналізу отриманих емпіричних даних прагнення до статусного зростання позитивним чином взаємопов'язане із вираженістю бажаних маскулінних якостей ($r=0,67$; $p\leq 0,01$), а саме чим більшим є рівень маскулінності, тим більшою мірою досліджувані прагнуть до підвищення свого професійного статусу.

Натомість, тенденція до посилення фемінних властивостей негативним чином взаємопов'язана із прагненням особистості до статусного зростання ($r=-0,52$; $p\leq 0,01$), що є цілком логічним та закономірним результатом.

Стереотипність гендерної ідентичності позитивно корелює із прагненням особистості до підвищення свого професійного статусу ($r=0,41$; $p\leq 0,01$), а саме відповідність загальноприйнятим, традиційним для даного суспільства, образам чоловіка та жінки співвідноситься з більш вираженим бажанням досліджуваних підвищити свій професійний статус.

Пріоритетна орієнтація особистості на суспільне визнання, що уособлює для неї головний еквівалент її професійної успішності, позитивним чином взаємопов'язана із вираженістю її фемінних властивостей ($r=0,36$; $p\leq 0,05$). А саме, чим вищим є рівень традиційних фемінних проявів, тим більш вираженим є прагнення людини бути відомою для багатьох членів суспільства, які визнають її професійні досягнення.

Бажання підвищити ступінь вираженості фемінних якостей також позитивним чином взаємопов'язано із прагненням досліджуваних до отримання суспільного визнання власних професійних досягнень ($r=0,40$; $p\leq 0,01$), на що вказує позитивний кореляційний взаємозв'язок між ідеальними рівнем фемінності та прагненням особистості до професійного визнання.

Орієнтація на творче самоздійснення як пріоритетний вимір професійної успішності позитивним чином співвідноситься з вираженістю маскулінних рис ($r=0,37$; $p\leq 0,05$), отже, чим більш виразними є маскулінні властивості, тим більшою пріоритетності набуває для досліджуваних можливість творчої самореалізації в процесі професійної діяльності.

Прагнення до підвищення ступеню вираженості маскулінних проявів, навпаки, негативним чином співвідноситься з орієнтацією особистості на творче самовираження у професійній діяльності ($r=-0,35$; $p\leq 0,05$). А саме, досліджувані, які

прагнуть посилити свої маскулінні властивості певним чином обмежують себе у прояві власних творчих здібностей.

Рівень гендерної самооцінки також позитивним чином взаємопов'язаний з можливістю реалізації досліджуваними власних творчих здібностей ($r=0,63$; $p\leq 0,01$), а саме чим більшою мірою вони задоволені рівнем своїх маскулінно/фемінних рис, тим більшою значущістю набуває для них втілення креативних задумів в процесі професійної діяльності.

Рівень стереотипності гендерної ідентичності негативно взаємопов'язаний з пріоритетністю для досліджуваних творчого типу професійної самореалізації ($r=-0,60$; $p\leq 0,01$), а саме чим більш традиційними є маскулінно/фемінні прояви досліджуваних, тим меншою мірою вони спрямовані на реалізацію власних творчих задумів в процесі професійної діяльності.

Дискусія та висновки. Отримані результати емпіричного дослідження засвідчили, що маскулінні характеристики досить неоднозначним чином взаємопов'язані з пріоритетністю тих або інших напрямів професійної діяльності, а саме орієнтація досліджуваних на маскулінні стандарти посилює їх прагнення до підвищення професійного статусу, але може дещо знижувати налаштованість на реалізацію власних творчих задумів в процесі професійної діяльності.

Орієнтація досліджуваних на відповідність певним стандартам жіночності, тобто, високий рівень наявних та бажаних фемінних якостей, підвищує їх прагнення до отримання визнання професійних здобутків з боку суспільства, тобто, відповідного схвалення від референтного кола осіб щодо результатів їх професійної діяльності. Поряд з цим високий рівень бажаних фемінних властивостей негативним чином взаємопов'язаний із прагненням особистості до статусного зростання, що засвідчує те, що чим більше емоційно виразною є людина, тим меншого значення для неї набувають зовнішні статусні підтвердження її професійних здобутків, тоді як пріоритетним стає любов та повага з боку референтного соціального оточення.

За результатами проведеного дослідження гендерна самооцінка позитивним чином взаємопов'язана із орієнтацією особистості на творче самоздійснення у професійній діяльності, що вказує на те, що наявність високого рівня задоволеності особистості власними маскулінно/фемінними характеристиками сприяє підвищенню її налаштованості на реалізацію творчих задумів та ідей та активізує її креативний потенціал.

Стереотипність гендерної ідентичності досить неоднозначним чином взаємопов'язана із проявами професійної успішності, а саме високий рівень стереотипності, отже, відповідності гендерної ідентичності маскулінно/фемінним стандартам, прийнятим у суспільстві співвідноситься з орієнтацією досліджуваних також і на відповідність певним статусним нормам, що зумовлює їх прагнення до кар'єрного зростання.

В той самий час, гендерна стереотипність негативним чином співвідноситься з орієнтацією особистості на творчу самореалізацію, а саме, прагнення відповідати певним нормам та традиціям проявляється також у сфері професійної творчості, що знижує рівень креативності особистості та може дещо обмежувати простір реалізації її творчих ідей.

Таким чином, результати проведеного емпіричного дослідження засвідчують наявність значущих взаємозв'язків між характеристиками гендерної ідентичності та різними вимірами професійної успішності, що має бути враховано в контексті оптимізації професійної самореалізації особистості, метою якої є оптимальне поєднання зовнішніх та внутрішніх аспектів професійної діяльності, результатом якої має стати не тільки визнання та соціальний успіх, але й задоволення від самого процесу професійної творчості.

Перспективи подальших досліджень даної проблематики передбачають подальше вивчення взаємозв'язку гендерної ідентичності з різними проявами професійної успішності особистості в контексті якісних вимірів її професійної самоідентифікації.

Список літератури:

1. Біскуп В. Декомпозиційна структура інтегральної кар'єрної компетентності та її складові. *Психологія і суспільство*. 2010. № 4. С. 82–90.
2. Карачарова Ю. А. Психологические факторы профессиональной успешности участкового врача-терапевта : дис. канд. психол. наук: 19.00.03. Тверь, 2010. 210 с.
3. Коқун О. М. Детермінація самоздійснення фахівців різних професій. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 743. Педагогіка та психологія. С. 109–115.
4. Кузнецов О. І. Кар'єрна спрямованість студентів технічних спеціальностей. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Випуск 52. 2016. С. 78–86.
5. Назар Ю. О. Дефініція поняття успішності професійної діяльності в соціально-психологічному контексті. *SWorld* – 1–12 October 2013. URL: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/oct-2013>
6. Толочек В. А. Профессиональная успешность: понятия «способность» и «ресурсы» в объяснении феномена. *Человек. Сообщество. Управление*. 2010. № 2. С. 20–38.
7. Тропотяга П. А. Психологические детерминанты профессиональной успешности будущего специалиста. Автореф. дисс. ... канд. психол. наук. Иркутск, 2009. 24 с.
8. Al-Ayadhi L. Y. Sex hormones, personality characters and professional status among Saudi females. *Saudi Med Journal*. 2004. 25 (6). P. 711–716.
9. Buddeberg-Fischer B., Klaghofer R., Abel T., Buddeberg C. The influence of gender and personality traits on the career planning of swiss medical students / B. Buddeberg-Fischer, R. Klaghofer, T. Abel, C. Buddeberg // *Swiss Med Wkly*. 2003. 133 (39–40). P. 535–540. doi: 2003/39/smw-10418
10. Popa D., Bazgan M., Tomozii S. E. Personality aspects involved in professional success / D. Popa, M. Bazgan, S. E. Tomozii. *Journal of Engineering Studies and Research*. 2012. 18 (2). P. 102–109.
11. Rodionova E., Nikiforov G., & Kruglova T. Personality characteristics of professional success: an analysis of the studies of the early 21st century / E. Rodionova, G. Nikiforov, & T. Kruglova. *Proceedings of the XVIII International Academic Congress "History, Problems and Prospects of Development of Modern Civilization"*. Japan, Tokyo, 25–27 January 2017.
12. Russo N. F., Kelly R. M., Deacon M. Gender and success-related attributions: Beyond individualistic conceptions of achievement / N. F. Russo, R. M. Kelly, M. Deacon. *Sex Roles*. 1991. 25 (5–6) P. 331–350. <http://dx.doi.org/10.1007/BF00289760>
13. Turban B. D., Moake T. R., Wu S. Y-H., Cheung Y. H. Linking Extroversion and Proactive Personality to Career Success. The Role of Mentoring Received and Knowledge / B. D. Turban, T. R. Moake, S. Y-H. Wu Y. H. Cheung. *Journal of Career Development*. 2017. 44 (1), P. 20–33. <https://doi.org/10.1177/0894845316633788>

Alexeeva A.V. CORRELATIONS BETWEEN AN INDIVIDUAL'S PROFESSIONAL SUCCESS AND GENDER IDENTITY

The study purpose was to examine correlations between an individual's gender identity and the characteristics of his/her professional success.

The following methods were used: the author's questionnaire "Success", revealing the most important values determining professional self-realization and, accordingly, the values equivalent to professional success and the author's modification of the Bem Sex-Role Inventory.

The study found that a gender identity is significantly interrelated with measurements of a person's professional success.

Namely, masculine characteristics are positively correlated with the desire to the creative self-realization in the process of professional self-determination, while the focus on increasing the expression of masculinity, on the contrary, may limit the space of creative realization of professional abilities. In turn, the desire to increase the expression of masculine qualities is accompanied by a higher focus on status growth in the process of professional self-realization.

The expression of feminine characteristics and the orientation to increasing of femininity are interrelated with the focus on public recognition of professional achievements. Along with this, the focus on increasing the expression of feminine qualities is negatively interrelated with the focus on career growth, namely, the more emotionally expressive a person is, the less important for him is the status confirmation of the professional achievements.

The level of gender self-esteem is positively interrelated with the orientation on creative self-realization in the process of professional activity, namely, the satisfaction of the individual his masculine and feminine characteristics activates his creative potential, which contributes to realization of his creative ideas.

Stereotypes of gender identity are positively interrelated with the desire to career development, but negatively correlated with creative professional self-realization, namely the desire to correspond of the certain gender stereotypes and standards reduces the level of creativity and limites the space for creative ideas.

The obtained results testify to the existing significant and multifaceted correlations between an individual's gender identity and the peculiarities of his/her professional success, which should be taken into account to create effective strategies optimizing professional self-realization.

Key words: *career growth, creative self-realization, gender identity, professional success, recognition.*